

**AVALUANT LA RESPONSABILITAT SOCIAL
UNIVERSITÀRIA: EL CAS DEL CENTRE DE CIÈNCIES
HUMANES, SOCIALS I AGRÀRIES DE LA UNIVERSITAT
FEDERAL DE PARAIBA (BRASIL)**

**EVALUANDO LA RESPONSABILIDAD SOCIAL
UNIVERSITARIA: EL CASO DEL CENTRO DE CIENCIAS
HUMANAS, SOCIALES Y AGRARIAS DE LA UNIVERSIDAD
FEDERAL DE PARAIBA (BRASIL)**

*EVALUATING THE UNIVERSITY SOCIAL RESPONSIBILITY:
THE FEDERAL UNIVERSITY OF PARAIBA (BRAZIL) CENTER
FOR HUMAN, SOCIAL AND AGRICULTURAL SCIENCES CASE*

José Mancinelli Lêdo do Nascimento,
Emiliano Rostand de Moraes Célio,**
Adolfo Ignacio Calderón****

DOI: 10.7203/anuari.psicologia.19.2.183

Resum

Aquest article, basat en un estudi de cas, aborda el tema de la Responsabilitat Social Universitària (RSU) a Brasil. Sobre la base de la Classificació RSU Metodològica, que busca identificar l'evidència objectiva sobre les accions preses per les institucions d'educació superior a partir de set indicadors de responsabilitat social (inclusió social, el desenvolupament econòmic i social,

* Departamento de Ciências Sociais Aplicadas, Centro de Ciências Humanas Sociais e Agrárias, Campus III (Bananeiras), Universidade Federal da Paraíba (UFPB), João Pessoa, Paraíba, Brasil. Rua Claudino Ramos Colaço, n 9, Sandra Cavalcante, Campina Grande Paraíba, Brasil. CEP 58.410.736. E-mail: <mancinelli@cchsa.ufpb.br>.

** Departamento de Ciências Sociais Aplicadas, Centro de Ciências Humanas Sociais e Agrárias, Campus III (Bananeiras), Universidade Federal da Paraíba (UFPB), João Pessoa, Paraíba, Brasil. E-mail: <rotand@cchsa.ufpb.br>.

*** Programa de Pós-Graduação em Educação, Faculdade de Educação, Pontifícia Universidade Católica de Campinas, Campinas, São Paulo, Brasil. E-mail: <adolfo.ignacio@puc-campinas.edu.br>.

protecció del medi ambient, de defensa de la propietat i la memòria cultural, defensa de la producció artística i la defensa de la producció dels esports i la salut), s'analitzen les accions concretes dutes a terme pel Centre de Ciències humanes, socials i l'Agricultura (CCHSA) de la Universitat Federal de Paraíba (UFPB) buscant identificar, relacionar i classificar accions desenvolupades per la citada universitat. Es tracta d'una investigació exploratòria, descriptiva i analítica de la literatura i documents d'anàlisi. Tot i que no és un paràmetre quantitatiu que pot determinar el nivell alt o baix de la responsabilitat social, l'estudi ens va permetre verificar que la construcció dels RSU ha estat induïda lleis macro que donen forma a l'avaluació de les polítiques de l'educació superior i les legislacions que donen forma a l'actuació de la universitat en àmbits específics com en el cas de les accions resultants en l'àmbit de la salut dels treballadors. la creació d'estructures organitzatives que passa és visible accions operatives en àrees específiques, per exemple, la creació d'Inclusió i Accessibilitat Comitè de Coordinació i Medi Ambient Mitjà. També pren nota dels esforços per posar en pràctica estratègies innovadores que requereixen la participació de diversos actors de la universitat i la comunitat en què es troba la universitat, la vinculació de les activitats universitàries com l'ensenyament, la investigació i l'extensió universitària.

Paraules-clau: Responsabilitat Social Universitària. Educació Superior. Avaluació de l'Educació Superior.

Resumen

El presente artículo, producido a partir de un estudio de caso, aborda la cuestión de la Responsabilidad Social Universitaria (RSU) en el Brasil. Basado en una Metodología de Evaluación de RSU, que busca identificar las evidencias objetivas sobre las acciones desarrolladas por las instituciones de educación superior a partir de siete indicadores de Responsabilidad Social (inclusión social; desarrollo económico y social; defensa del medio ambiente; defensa del patrimonio y memoria cultural; defensa de la producción artística e defensa de la producción deportiva y salud), se analizan las acciones concretas implantadas por el Centro de Ciencias Humanas, Sociales y Agrarias (CCHSA) de la Universidad Federal de Paraíba (UFPB) buscando identificar, relacionar y clasificar las acciones desarrolladas por la referida universidad. Se trata de una investigación de naturaleza exploratoria, analítico-descriptiva, a partir de análisis bibliográfico y documental. Aunque no existe un parámetro cuantitativo que pueda determinar un alto o bajo nivel de responsabilidad social, el estudio permitió constatar que la construcción de la RSU viene siendo inducida por macro legislaciones que moldean las políticas de evaluación de la educación superior y micro legislaciones que moldean la actuación de la universidad en áreas específicas como por ejemplo el área de la salud del trabajador. Es visible la creación de estructuras organizacionales que pasan a operacionalizar acciones en áreas específicas, como ejemplo, la creación del Comité de Inclusión y Accesibilidad y la Coordinación de Medio Ambiente. También se constata esfuerzos por implantar

estrategias innovadoras que envuelven los diversos actores de la universidad con interfaces con la comunidad en la cual la universidad está insertada, articulando actividades universitarias como enseñanza, investigación y extensión universitaria.

Palabras clave: Responsabilidad Social Universitaria. Educación Superior. Evaluación de la Educación Superior.

Abstract

This article, supported on a case study, addresses the issue of Social Responsibility at the University (RSU) in Brazil. Based on the RSU Assessment Methodology, which seeks to identify the objective evidence on the actions developed by higher education institutions based on seven indicators of Social Responsibility (social inclusion, economic and social development, environmental protection, defense of heritage and cultural memory, defense of artistic production and defense of sports production and health), the concrete actions implemented by the Center for Human, Social and Agrarian Sciences (CCHSA) of the Federal University of Paraíba (UFPB) are analyzed, seeking to identify, relate and classify the actions developed by that university. It is a research of exploratory, analytical-descriptive nature, based on bibliographical and documentary analysis. Although there is no quantitative parameter that can determine high or low level of social responsibility, the study showed that the construction of the RSU has been induced by macro legislation that shapes the policies of evaluation of higher education and micro legislation that shape the university's performance in specific areas as was the case of the resulting actions in the area of worker health. It is visible the creation of organizational structures that pass operational actions in specific areas, such as the creation of the Inclusion and Accessibility Committee and the Coordination of the Environment. There are also efforts to implement innovative strategies that involve the various actors of the university with interfaces to the community in which the university is inserted, articulating university activities such as teaching, research and university extension.

Key words: University Social Responsibility. College education. Higher Education Assessment.

Introducció

A partir de la inserció a través de la Llei n° 10.861, de 14 d'abril de 2004 (Brasil, 2004), el Sistema Nacional d'Avaluació de l'Educació Superior (SINAES), es va introduir al Brasil la definició de la Universitat de Responsabilitat Social o social universitària (RSU), el que permet una comprensió sistèmica de les condicions socials, econòmics, polítics i culturals que generen la realitat de les institucions educatives (Martí-Noguera, Calderón, Fernández-Godenzi, 2018).

Per tant, prenent com a punt de partida per entendre el marc regulador, la llei guia la recerca de la millora de la qualitat de l'educació superior, la forma d'expansió de la seva oferta, els mecanismes de verificació de l'eficàcia institucional i l'eficàcia mitjançant l'avaluació acadèmica intern i extern.

L'enfocament d'aquest fets regulació era per assegurar el procés d'auto avaluació institucional (AAI) a través de deu dimensions d'anàlisi necessaris per a comprovar el compliment de les Institucions d'Educació Superior (IES), en relació amb les activitats docents desenvolupades, investigació i extensió, un d'ells de manera explícita «la responsabilitat social de la institució, considerada especialment pel que fa a la seva contribució en relació amb la inclusió social, el desenvolupament econòmic i social, la protecció del medi ambient, la memòria cultural, la producció artística i el patrimoni cultural» (Brasil, 2009, pp. 152-153). La complexitat i l'abast d'aquestes dimensions creen nous desafiaments tècnics i de gestió, que depenen principalment de la gestió eficaç de recerca de la millora dels resultats institucionals, a la recerca de «*garantir la integració de les dimensions internes i externes, particulars i globals, sumativa i formativa, quantitativa i els diversos objectius i objectius de l'avaluació*» (Brasil, 2009, p. 92).

L'amplitud de la universitat de paper té èxit a causa del ple compliment del propòsit i les directrius expressades en termes qualitius i quantitius, en els documents institucionals. La pràctica constant de mesurar resultats determina el desenvolupament de competències per a la gestió per excel·lència.

Machado, Machado y Holanda (2007), argumenten que el mesurament de l'acompliment té com a objectiu ser una eina de gestió capaç de proporcionar una gestió eficaç de l'organització, i això depèn d'una sèrie de variables, com les bases d'informació, les variables considerades, criteris, conceptes i principis adoptats. L'acompliment institucional s'ha d'incorporar com un objectiu comú entre les diferents unitats acadèmiques de la universitat, de manera que tots els sectors treballin junts per les constants millores en els resultats s'aconsegueixen i es mesura, assegurant d'aquesta manera la focalització dels esforços per posar fi a les activitats de la institució.

En aquest sentit, el major esforç d'IES és la promoció i el compromís d'aprofundir en la responsabilitat social, a través de la millora de la seva missió pública, la promoció dels valors democràtics, el respecte per la diferència i la diversitat, l'autonomia i l'afirmació identitat institucional (Brasil, 2004).

Per fer-ho, el RSU s'ha d'entendre com el compliment de la seva missió institucional, amb vista a construir el futur, garantint una docència de qualitat, investigació i extensió universitària. Aquest futur requereix accions institucionals que assegurin: satisfer les demandes del món del treball ara i en el futur; formació per al desenvolupament sostenible; contribució al desenvolupament nacional i regional; desenvolupament de noves tecnologies; i la promoció d'una cultura de pau. Des d'aquest punt de vista, la funció i el paper de les IES en la

dimensió de la RSU és «desenvolupar ments proactives per al ple exercici de la ciutadania a través de accions creatives capaces de construir societats socialment responsables i econòmicament sostenibles» (Ribeiro, Magalhães, 2014, p. 135). És cert que les accions que donen sentit a RSU, com Ribeiro i Magallanes (2014), tendeixen a promoure la comprensió de la comunitat acadèmica i, en particular, els administradors, sobre la rellevància de la institució a la societat.

Des d'aquesta perspectiva, aquest article, que forma part de l'àmbit de l'avaluació institucional i la gestió universitària, aborda el tema de MSW a Brasil, amb l'objectiu d'analitzar les accions concretes implementades pel Centre de Ciències Humanes, social i Agrícola (CCHSA) de la Universitat Federal de Paraíba (UFPB) en relació amb la seva responsabilitat social que busca identificar, enumerar i classificar les accions preses per aquesta universitat.

Es tracta d'un estudi de cas que requereix l'exploració d'una investigació explorativa-analítica-descriptiva, basada en l'anàlisi bibliogràfica i documental. Es va prendre com un estudi de cas UFPB, una de les 63 universitats estatals mantingudes pel govern federal del Brasil, situada a la regió nord-est de l'estructura de múltiples campus i presència a les ciutats de João Pessoa, Santa Rita, sorra, plàtan, Riu Negre i Mamanguape. Compta amb aproximadament 27.847 estudiants matriculats en 116 carreres de grau en les àrees de ciències exactes i naturals, enginyeria, ciències mèdiques i de la salut, ciències agrícoles, ciències socials aplicades, les humanitats i les arts, l'educació i la tecnologia. Pel que fa a la postgrau, la UFPB té 74 màsters i 43 doctorats en les diferents àrees del coneixement. La seva estructura acadèmica està dividida en 16 centres, entre els quals CCHSA, Campus III, es considera objecte d'estudi. Aquesta unitat va ser triada perquè té tants cursos de nivell superior (llicenciatura i postgrau) en l'àrea d'Humanitats, socials i agrícoles, com cursos tècnics professionals en les àrees d'agricultura, l'agroindústria, l'aqüicultura i la nutrició, que ofereix el Col·legi d'Agricultura Vidal de Negreiros (CAVN), una escola tècnica vinculada a la UFPB, responsable d'Educació Secundària i Tècnica.

Aquest estudi es basa en el supòsit que la universitat hauria d'actuar i dirigir els seus esforços per tractar, en la mesura de les seves possibilitats, qüestions que reflecteixin els interessos i les preocupacions de la comunitat com l'única alternativa a acceptar i referenciada per ella, tenint en compte el seu paper com a agent de transformació i inducció en el desenvolupament de processos per millorar les condicions de vida de la societat.

Per comprendre l'amplitud d'aquests processos, és necessari que la universitat, abans d'executar-los, es comprometi a respondre a les preguntes: del «per què» és responsable? «A qui» són els resultats de les seves accions dirigides? Com s'executen? I de quina manera arriben a l'audiència d'interès? Davant d'aquestes preguntes, la universitat comença a comprendre el seu paper en la societat, revaloritza i defineix nous paradigmes, projectant noves perspectives

que assistiran als actors involucrats. En aquesta recerca contínua per consolidar la seva identitat i els objectius pels quals es va crear, automàticament penetrarà els camins de la gestió de la responsabilitat social per fomentar la direcció del desenvolupament institucional.

Basat en les nostres suposicions i objectius que s'ha fixat la investigació, portada a terme una revisió de la literatura amb la finalitat de recaptar alguns estudis anteriors sobre el tema, com es va dir Vergara (2016, p. 46) que defineix aquest tipus d'investigació, «Estudi sistemàtic desenvolupat sobre la base de material publicat en llibres, revistes de premsa, xarxes electròniques, és a dir, material accessible per al públic en general». Pel que fa al retallat utilitzat per a l'anàlisi, el període escollit va ser del 2013 al 2017, delimitat per analitzar millor la informació obtinguda en els informes de gestió (Universidade Federal da Paraíba, 2013, 2017).

Aquest estudi fa referència a una metodologia per a l'avaluació dels RSU, que pretén identificar l'evidència objectiva de les accions desenvolupades per l'IES de set indicadors en les seves diferents dimensions i nivells, construïts a partir de SINAES, establert per la Llei n° 10.861, de data 14 d'abril de 2004 (Brasil, 2004), pel govern federal, en el seu article 30, punt III, que aborda el RSU. La figura 1 mostra els set indicadors proposats per Nascimento et. al. (2015), per avaluar els RSU a la brasilera IHE, que va guiar els mecanismes per a la recollida, sistematització i avaluació de dades, sis d'ells van ser presos de la definició dels RSU, continguda en l'esmentada llei (la inclusió social, el desenvolupament econòmic, el desenvolupament social, defensa del medi ambient, defensa del patrimoni i memòria cultural, defensa de la producció artística) i es va afegir un setè indicador (defensa de la producció i salut de l'esport) perquè es considera un element important per a l'entorn institucional.

L'adopció d'aquests indicadors de referència de RSU va permetre verificar les accions corresponents quant als criteris i sub-criteris d'avaluació, prenent com a referència l'anàlisi dels documents i declaracions de gestió de CCHSA, que mostren les accions de RSU desenvolupades en el període del 2013 al 2017. D'aquesta manera, s'obtenen coneixements sobre pràctiques concretes de gestió universitària des de la perspectiva de la institucionalització de la RSU, i s'afegeix a la literatura produïda sobre la realitat institucional de diverses IES brasileres, ja siguin del sector estatal o del sector privat (Menegat, Sarmiento, Calderón, 2018, Pompeu, Encarnação, 2013, Silva, 2015).

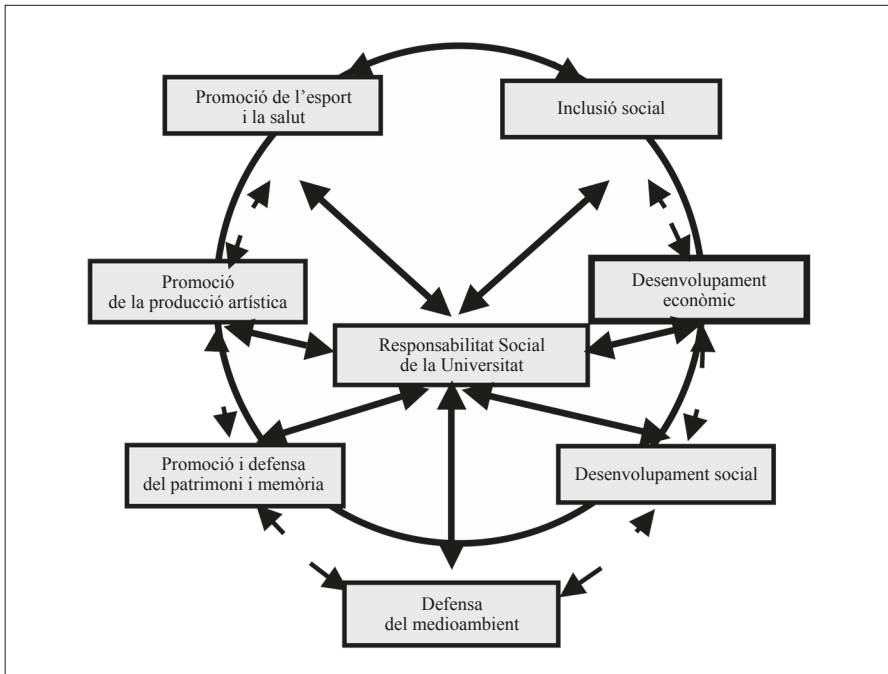

Figura 1. Indicadors d'avaluació de RSU. Font: Nascimento, Curi, Curi i Souza (2015).

La institucionalització de la RSU

La responsabilitat social es desenvolupa quan una institució és autoconcepte, sap el seu entorn i la seva rellevància, valors per consciència organitzativa global i integral, busca mantenir-se com un sistema obert i atent als impactes adversos. La principal dificultat per a la incorporació de les dinàmiques de la responsabilitat social a la universitat rau en la complexitat de la realitat organitzativa, potenciant el repte d'implementar la seva pràctica i el seu significat, amb visions més àmplies de la funció social. D'aquesta manera, la gestió de la universitat es veu desafiada a fer l'opció de tractar la seva responsabilitat social a partir d'un enfocament sistèmic i institucionalitzat.

En aquest sentit, la institucionalització dels RSU al Brasil permet la definició dels principis i valors com paràmetres del que una bona acció institucional, que ha de ser inclòs en l'estratègia global i el dia del dia a, per tal d'involucrar a tots organització. Les conseqüències dels resultats dels processos es consideren globals, completes, regulades i tenint en compte els requisits i necessitats dels segments potencialment implicats. La responsabilitat social rau en l'ethos

institucional de la universitat i només es pot conèixer en la mesura que entén l'amplitud d'aquesta institució en el procés de desenvolupament de la societat. Sense comprendre el significat del que és una organització universitària i les concepcions que la conformen, no es té la naturalesa i l'abast de la seva rellevància. Per Calderón (2008), no cal parlar de la responsabilitat social a les institucions educatives, ja que es troba en el «ADN» de l'IES per al seu paper i funció social en el context en el qual operen.

Les reflexions sobre RSU apunten a dues perspectives: una filosòfica i una altra del procés. La perspectiva filosòfica de la RSU és inherent a la promoció i difusió de valors ètics i al foment de la ciutadania a la comunitat universitària, amb l'objectiu de construir el sentit crític que contribueix a promoure un canvi social. Com es refereix a més a la perspectiva filosòfica, Vallaey (2006), una visió de sistemes, creu que els RSU és capaç d'articular les diferents unitats de la institució en un projecte de desenvolupament social amb els principis ètics i el desenvolupament social, equitatiu i sostenible per al producció de coneixement i formació de ciutadans igualment responsables.

Des d'una perspectiva de procés, el RSU es considera com un conjunt d'acions realitzades en una seqüència planificada que produeix un resultat. Camps (2014), considera el procés com un conjunt de causes que provoca efectes, com la comprensió de les dimensions de la Llei n° 10.861 de 14 d'abril de 2004, i la seva importància des del punt de vista dels processos (Brasil, 2009). Per entendre el concepte d'institucionalització dels RSU a les universitats, cal observar la vista (s) avantatge (s) el resultat d'aquest procés (comunitat acadèmica i la societat), així com observar els diversos programes institucionals i l'alineació estratègica de la universitat en relació amb la inclusió social, el desenvolupament econòmic, social, cultural i la perspectiva de la protecció del medi ambient. D'aquesta manera, la gestió universitària ha d'estar atenta a l'execució de tots els programes que afecten l'entorn intern i extern.

La complexitat dels problemes que avui són objecte de les universitats i les moltes i variades funcions necessàries per a comprendre, els equiparen i resoldre'ls, requereixen una visió estratègica com una forma competent per complir amb els esdeveniments d'organització i gestió, des d'entorns interns i externs. Aquestes transformacions han redefinit les funcions dels agents de la gestió de les organitzacions i la crida per al desenvolupament de tècniques i eines que tenen per objectiu reduir el grau d'incertesa i permetre una millor eficiència en l'art de manejar. Correspon al gerent, de manera que la cara del seu paper de lideratge, el que segons el parer de Selznick (1971) les tasques líder institucionals, bàsicament, es duen a terme com un expert en la promoció de valors, que es mostren clarament en forma de punts de venda decisions, i per tant les definicions de les estratègies, missió i valors i la ideologia de la institució.

L'administració, els paràmetres actuals, és el resultat històric i integrat de les contribucions de diversos pioners com filòsofs, sociòleg, psicòlegs, economistes, advocats, els físics, els ambientalistes, els governs i les empreses, que han contribuït propostes, models de gestió i les teories de gestió. Per interrelació, la implementació i el desenvolupament dels estudis d'anàlisi de l'organització sobre la base d'una perspectiva institucional són el resultat dels 70, amb referència a l'article Meyer i Rowan (1977), Organitzacions institucionalitzades titulat: Estructura formal del mite i cerimònia, publicat *American Journal of Sociology*.

En altres estudis sobre la teoria institucional, Tolbert i Zucker (1996) van investigar els fenòmens relacionats amb l'expansió de la política de personal específic, mentre que DiMaggio i Powell (1991) van estudiar la redefinició fonamental de la missió de l'organització i les seves estructures, el que va portar Zhou també (1993), per formular estudis sobre les polítiques nacionals i internacionals elaborades per organitzacions governamentals.

Aquest canvi permanent de la noció és una de les característiques de les teories administratives que tenien com a objectiu la renovació de l'organització de la gent. Machado i Gonçalves (1998), afirma que la teoria institucional és:

...resultado da convergência de influências de corpos teóricos originários da ciência política, da sociologia e da economia, que buscam incorporar em suas proposições a ideia de instituições e de padrões, de comportamento, de normas de valores, de crenças e de pressupostos, nos quais encontram-se imersos indivíduos, grupos e organizações (Machado, Gonçalves, 1998: 220).

North (1995) assenyala que la societat té dos tipus d'institucions: formals i informals. El primer inclou les lleis de la societat (normes polítiques, legals, econòmiques i contractuals) que són més fàcils de canviar. El segon consisteix en tradicions, cultura, costums i valors, difícils de processar els canvis, que poden trigar molt a ser acceptats.

Segons De Souza Silva, Cheaz Peláez i Calderón Romero (2001), cada organització té dues dimensions, una institucional i una altra organitzativa. La dimensió institucional correspon al conjunt de normes, formals i informals, que configuren la dinàmica d'una organització. La dimensió d'organització correspon a la combinació d'arquitectura que defineix la distribució espacial de tota la infraestructura i tots els recursos materials amb totes les persones que operen en l'estructura funcional definit dins de l'arquitectura de l'organització. Per tant, el canvi en les regles d'una organització només passa per un profund canvi en la manera de pensar i actuar dels seus membres.

Aquests enfocaments reforcen la comprensió del concepte d'institucionalització en una perspectiva sistèmica, ja que «com a organització s'instituci-

onalitza, tendeix a assumir un caràcter especial i aconseguir la competència distintiva o potser una incapacitat adquirida o inherent a ella» (Selznick, 1971, p. 271). Per tant, la comprensió de la teoria institucional permet establir l'aparició de formes, processos, estratègies, perspectives i diferents habilitats, a través de l'aparició de patrons d'interacció i adaptació organitzativa (Selznick, 1971). El concepte d'institucionalització està relacionat amb l'adaptació de l'organització als canvis del medi ambient, que proporciona un nou concepte cultural i el clima organitzatiu. Per tal que l'organització per tenir èxit en el canvi del seu procés de cultiu i el clima, ha de ser adaptable i flexible, tenir coneixement de la seva història i compartir la seva identitat amb els actors socials involucrats, tenen perspectiva precisa de l'entorn en què es troba i promoure la integració dels seus empleats.

La universitat com a institució es caracteritza per creences, valors i comportaments que guien els procediments de les persones que el formen, en el seu potencial institucional s'associa amb l'eficàcia conceptual, metodològica i cultural. En aquest sentit, els RSU s'inclou en la premissa de garantir la pertinència i la qualitat institucional en els seus objectius d'ensenyament, investigació i extensió, amb el focus sobre el Desenvolupament Sostenible (DS), sense la qual, la universitat proposada serà diferent de les tendències socials aspectes econòmics i ambientals del present i del futur. L'aprenentatge de noves idees i la implementació de noves pràctiques de gestió contribueixen a la construcció de nous paradigmes institucionals. La universitat pot i hauria de desenvolupar, mobilitzar i utilitzar les estratègies de canvi que satisfacin les demandes canviants de la societat, a més de ser un protagonista a fomentar el canvi.

Accions adoptades per a la inclusió social

Aquest indicador d'avaluació es centra en les accions pràctiques de les RSM relacionades amb la inclusió social que es guien per garantir la inclusió social a partir d'iniciatives orientades a: *a)* l'estructura organitzativa; *b)* persones amb mobilitat reduïda o discapacitat; *c)* educació formal, formació, esdeveniments comunitaris, i *d)* accés i recepció de nous estudiants. A la verificació documental es va identificar un conjunt d'accions que corresponen al criteri avaluat.

- a)* Accions dirigides a l'estructura organitzativa
 - Creació d'Inclusió i Accessibilitat Comitè (CIA), el Consell de la Universitat, mitjançant la Resolució 34/2013, i els seus respectius nuclis en els centres d'aprenentatge UFPB, sent instal·lat immediatament en CCHSA.

- b) Accions per a persones amb mobilitat reduïda i discapacitats;
- Identificació, registre i suport per a estudiants amb necessitats especials, per tipus de discapacitat, curs i període.
 - Basat en Accions Institucionals UFPB, s'implanta a l'CCHSA, el Programa d'Estudiants de Dibuijos, finançat pel degà d'Assistència i Promoció de l'Estudiant (PRAPE), a través del qual passen els alumnes suport a altres estudiants amb discapacitat a les diferents funcions i necessitats educatives. Per a l'execució d'aquesta acció en el CCHSA, els estudiants han estat identificats que necessiten suport i, en paral·lel, realitzat el procés de selecció d'estudiants candidats partidaris.
 - Elaboració i execució de projectes d'accessibilitat relatius a l'ampliació i renovació d'edificis destinats a l'ús col·lectiu, que els permetin accedir a persones amb discapacitat o mobilitat reduïda: a) amplada de portes; b) banys accessibles en relació amb els embornals, barres de suport, gerros, papereres, urinaris i porta-retalls i espai suficient per maniobrar la cadira de rodes, amb també el senyal de so; c) rampes d'accés; fonts d'aigua potable i lavabos adaptats; d) assignació d'espais d'estacionament per a persones amb discapacitat i mobilitat reduïda.
- c) Educació formal, formació, esdeveniments comunitaris.
- A través del Programa Nacional d'Accés a l'Educació Tècnica i Ocupació (PRONATEC) va ser possible ampliar l'oferta i la implementació de cursos per desenvolupar capacitats i habilitats per al treball, després d'haver dut a terme 20 cursos amb 41 classes en els municipis de plàtan, Solan, Casserengue, Arara, Borborema, Belém, Serraria, Pilõezinhos i Caiçara, amb un total de 936 alumnes matriculats. També es reconeix que en el període de 2012 a 2014 es van dur a terme 47 cursos, 111 classes amb 3.384 alumnes matriculats.
 - Realització d'Exhibició Tecnològica (Expotec), que segons la tradició, es porta a terme cada any, amb una freqüència mitjana de punts de vista de més de 2.000 estudiants de l'escola pública i el públic en general. A més de mini-cursos i conferències. En aquest cas, el potencial i la creativitat de CCHSA es presenten en els diferents àmbits d'activitat: agricultura; agroindústria; ramaderia; aqüicultura i educació, entre d'altres, a més d'exposicions d'animals, flors i plantes, maquinària agrícola, productes de reciclatge, arts, productes agroindustrials artesanals, etc.
 - Al projecte Brinquedoteca / Grãozinho, es van registrar 39 (trenta-nou) visites el 2013, corresponents a 1.164 nens d'educació primària i secundària. L'any 2014 es va registrar el nombre de 50 (cinquanta) visites corresponents a 1.450 nens. Proporcionar a l'equip la utilització de l'equipament: auditoris, gimnasos i zones de passeig (CCHSA, 2017).

d) Accés i recepció de nous estudiants.

- La solidaritat Pre-College a CCHSA és un projecte d'inclusió social dels estudiants de les escoles públiques, en col·laboració amb el degà d'Extensió i Assumptes UFPB Comunitat a través del Projecte d'Inclusió Social de l'Escola Pública d'Estudiants. En mitjana, s'ofereixen 300 places anuals per a estudiants i graduats del tercer any de batxillerat en escoles públiques, que no estan inscrits en educació superior i que demostren un baix ingrés familiar.

e) Cada sis mesos, CCHSA realitza programes específics per a la recepció i permanència d'aquests estudiants, així com cursos d'anivellament en els continguts programàtics de la llengua i les matemàtiques portugueses.

f) Realització del Trote Verd pels Centres Acadèmics. Aquesta és una activitat de benvinguda per als nous estudiants, a través del qual es promou la sembra de plàntules d'espècies natives de la Mata Atlàntica de la Universitat, amb el suport del CCHSA, una ciutat universitària i el Secretari del Medi Ambient João Pessoa.

S'observa en les accions identificades els criteris d'inclusió social, el seu alineament amb les pautes establertes en l'instrument d'avaluació institucional externa, elaborat pel govern brasiler a través de les directrius de l'Institut Nacional d'Estudis i Recerca Educativa Anísio Teixeira (INEP), en l'indicador 2.5, relacionats amb el Pla de Desenvolupament Institucional (IDP) i les polítiques institucionals enfocades al desenvolupament econòmic i la RSU, avaluades en la següent comprensió:

Há alinhamento entre PDI e as políticas institucionais para o desenvolvimento econômico e social considerando a melhoria das condições de vida da população e as ações de inclusão e empreendedorismo, articulando os objetivos e valores da IES, promoção de ações reconhecidamente exitosas ou inovadoras (Instituto Nacional de Estudos e Pesquisas Educacionais Anísio Teixeira, 2017, p. 13).

Abans de l'anàlisi, es va poder identificar que a CCHSA, les accions s'ajusten a les directrius institucionals de la UFPB, pel que fa al compromís del desenvolupament regional i la millora de la qualitat de vida de la població. Aquest criteri inclou la capacitat de la universitat de desenvolupar accions d'integració basades en la interpretació i la intervenció de la realitat davant dels contextos tecnològics, humans i ambientals i de les qüestions socials més variades, per satisfer les demandes de la societat.

Accions de desenvolupament econòmic i social i de la defensa del medi ambient

L'indicador d'avaluació del desenvolupament econòmic es caracteritza per les accions institucionals de la universitat en l'impuls de la capacitat productiva a través de la innovació i el desenvolupament de noves eines de gestió per augmentar la riquesa del país. Ja l'indicador, el desenvolupament social es caracteritza per les accions que la universitat desenvolupa en el sentit de promoure la integració entre persones, institucions i el món laboral.

La recerca duta a terme permet identificar tres tipus d'accions: *a)* espais de diàleg amb el poder públic, la iniciativa privada i la societat; *b)* accions d'associació amb el poder públic i *c)* accions d'intervenció per al desenvolupament econòmic.

- a)* Espais de diàleg amb el poder públic, la iniciativa privada i la societat.
 - Mantenir un diàleg permanent amb els poders públics i amb iniciativa privada;
 - Participació de fòrums regionals i promoció anual del Fòrum d'Integració Regional entre la universitat i la societat civil.
- b)* Accions d'associació amb el poder públic.
 - Acords signats amb els municipis de Bananeiras, Solânea, Arara, Casserengue, Guarabira;
 - Suport a l'execució de projectes destinats a: desenvolupament econòmic regional; millorar la infraestructura urbana i rural; millorar les condicions i la qualitat de vida de la població; projectes d'accions d'innovació social i tecnològica;
 - Realització de la Segona Setmana Legislativa en associació de la UFPB amb el Consell Municipal de Bananeiras, a través del Pro-Rectorat d'Afers Comunitaris (PRAC) i CCHSA, amb «Programa UFPB al seu municipi.
- c)* Accions d'intervenció per al desenvolupament econòmic.
 - Suport a la recerca en assentaments i unitats de demostració agroecològiques;
 - Estructuració del punt de venda de productes produïts a CCHSA;
 - Execució del projecte titulat: Ús dels residus agrícoles de plàtan en l'agricultura familiar com a forma de desenvolupament sostenible.

Pel que fa a accions dirigides al desenvolupament econòmic i social, d'una banda, hi havia una predisposició institucional a participar en diversos espais de diàleg amb el poder públic, la iniciativa privada i el públic en general, d'altra banda, per dur a terme accions estretament lligada a les demandes de l'entorn territorial on es troba la universitat.

Pel que fa a l'indicador de protecció del medi ambient, es relaciona l'ús dels recursos naturals i la lluita contra la degradació ambiental, així com els objectius de conservació i conservació, considerats fonamentals per al futur de les generacions (Cândido, 2010). Per tant, l'esforç per incorporar aquest tema a les IES en les últimes dècades i el creixent interès per la matèria en l'actualitat. A la verificació documental es van identificar un conjunt d'accions classificades de dos tipus: *a)* accions dirigides a l'estructura organitzativa i *b)* projectes d'intervenció amb la comunitat acadèmica.

a) Accions dirigides a l'estructura organitzativa.

- Implementació de la Política d'Educació Ambiental a CCHSA l'any 2015, amb l'adopció de pràctiques de producció sostenibles.
- Creació de la Coordinació del Medi Ambient (CMA) de la UFPB, a més, comissions específiques per tractar àrees degradades, recuperació de ressorts, recuperació de boscos ribereños, paisatgisme, etc.
- Implementació de la Sala Verda, un lloc per planificar i debatre accions, així com per a la preparació de materials per a la formació i la conscienciació comunitària;
- Sol·licitud de llicència mediambiental, que es va concedir el 16 de maig de 2017, sense cap 1093/2017, fent que CCHSA, el primer centre de la UFPB, obtingui.

b) Projectes d'intervenció amb la comunitat acadèmica.

- Plantació i distribució de plantes de 10.000 plantes (de mitjana) per any;
- Execució del projecte titulat: Educació ambiental i alfabetització de la literatura com a recorregut de consciència a les escoles públiques. En aquest projecte, 791 persones van assistir;
- Implementació del projecte titulat: Mitigació dels efectes de la sequera: una acció col·lectiva a partir de la convivència amb el semiàrid. El projecte va proporcionar assistència a 46 persones;
- Execució del projecte titulat: Introducció de l'Agroecologia amb els Estudiants del Curs Tècnic d'Agropecuària al Col·legi Agrícola. A aquest projecte van assistir 50 persones;
- Execució del projecte titulat: Producció de viver i plàntules a l'Atlàntic Forest Biome a Bananeiras - PB. 123 persones van assistir;
- Execució del Programa d'Extensió, amb finançament del Ministeri d'Educació, amb el projecte: Educació ambiental i implementació de recollida selectiva de residus sòlids (CCHSA, 2017);
- Execució del projecte finançat pel govern brasiler en el nou edicte de talent titulat: Educació ambiental, Recomposició d'àrees degradades, que va promoure activitats interdisciplinàries entre estudiants i professors d'escoles municipals de Solânea i Bananeiras.

La comprensió de l'indicador de protecció ambiental per part de la comunitat universitària reforça la tesi del creixent interès per la matèria, considerant l'enfocament de preservació i sostenibilitat de l'entorn urbà i rural, formació i qualificació del capital social. Es percep que la universitat, dins dels seus objectius finals, s'esforça a proporcionar, en la formació acadèmica dels seus estudiants, dimensions científiques, tècniques i humanes, articulades amb elements actitudinals per protegir el medi ambient.

Accions pera la defensa del patrimoni i la memòria cultural; producció artística; producció esportiva i salut

Els indicadors d'avaluació que s'ocupen de les accions de memòria cultural, producció artística i patrimoni cultural com a part de la RSU tenen com a objectiu fer present la identitat cultural de contextos específics, que retraten paral·lelament la importància dels esdeveniments culturals que tenen com a objectiu augmentar la capacitat intel·lectual de les persones i proporcionar moments d'oci (Cândido, 2010). La CCHSA va ampliar i diversificar el nombre d'accions per garantir pràctiques institucionals que estimulen aquests aspectes del RSU, que es van agrupar en activitats destinades a preservar espais físics i accions d'intervenció amb la comunitat acadèmica.

- a) Activitats destinades a la preservació dels espais físics
 - Reforma i manteniment del Memorial de CCHSA / CAVN;
 - Conservació del patrimoni històric de CCHSA amb recuperació i manteniment d'edificis antics, així com la recuperació del primer bus anomenat «balena», que es va utilitzar per transportar estudiants;
 - Recuperació i manteniment constant de les taules de recordatori de les classes;
- b) Accions d'intervenció amb la comunitat acadèmica
 - Promoció d'esdeveniments que rescatin les tradicions locals, com ara: la festa de Sant Joan; Festa de l'ex estudiant que passa tradicionalment el 7 de setembre (aniversari del CAVN), data inclosa en el calendari anual de l'entitat.
 - Inclusió de CCHSA a l'itinerari turístic de la regió;
 - Exposició fotogràfica, sota el lema «CAVN - 90 anys d'història», que retrospectiva i contextualitza el seu paper en la societat;
 - Llançament de llibres, literatura cordelina (revitalització popular brasilera) i revistes, així com exposicions d'obres d'artesanía local, construïdes amb material reciclat;

- Calendari setmanal de visites al Memorial de la CCHSA / CAVN, per a turistes i estudiants de la xarxa pública i privada;
- Presentació del Concurs Literari, amb el tema «la meua universitat, el meu orgull» amb el tema «CAVN - També som part de la seva història».

L'execució d'activitats i accions dirigides a la cultura a la universitat asseguren l'enfortiment de la seva rellevància per a la societat. Al seu torn, la comunitat acadèmica de CCHSA reconeix la importància i la importància de mantenir la historicitat del Campus Actiu, rescatar tradicions, preservar la memòria i involucrar no només la comunitat acadèmica sinó la societat en general. D'aquesta manera, es verifica que totes les activitats desenvolupades en aquest document són coherents amb totes les accions proposades en la funció objectiva de la universitat.

Pel que fa a la defensa de la producció i la salut esportives, aquest indicador inclou el desenvolupament de programes de salut, processos assistencials per drogodependents, alcoholisme, tabaquisme, projectes d'integració, esport i activitat física. L'anàlisi de les accions institucionals va permetre identificar un conjunt de cinc accions, predominantment intra-institucionals, és a dir, dirigides a empleats públics, professors i tècnics actius i inactius i subcontractats.

- Incorporació a les activitats de CCHSA, campanyes de vacunació promogudes pels governs federal, estatal i municipal;
- Execució del Projecte Integral de Salut a través del qual es discuteixen qüestions relacionades amb la salut i la qualitat de vida;
- Exàmens periòdics per a tots els servidors de la institució;
- Gimnàstica de treball.
- Assistència psicopedagògica als estudiants matriculats en cursos CCHSA.

Les accions enumerades, encara que incipients des del punt de vista numèric, mostren l'inici d'accions que també deriven de normes legals que requereixen que la universitat compleixi la seva responsabilitat social en àrees específiques. Amb el Decret n° 6.833 del 29 d'abril de 2009, el govern brasiler va instituir el Subsistema Integrat d'Atenció a la Salut del Servidor (SIASS), l'objectiu del qual és coordinar i integrar accions i programes en l'àmbit de l'atenció sanitària, coneixements oficials, promoció, prevenció i seguiment dels empleats de l'administració federal directa, autàrquica i fundacional, d'acord amb la política de salut i seguretat dels funcionaris públics establerts pel govern.

Consideracions finals

L'anàlisi exploratòria sobre CCHSA informa UFPB, 2013-2017, va revelar l'existència de mesures en tots els indicadors d'avaluació establerts a la Llei n° 10.861, 14 d'abril de 2004 (Brasil, 2004). No obstant això, el fet que en l'actualitat hi ha un paràmetre quantitatiu de les accions que puguin garantir un nivell alt o baix de la responsabilitat. No obstant això, alguns supòsits sorgeixen de les discussions acadèmiques i les pràctiques d'avaluació.

La primera és que la construcció dels RSU requereix la participació de tota la comunitat acadèmica, inclosos els interlocutors o parts interessades del govern i el sector privat en la formulació d'estratègies per consolidar-la i gestió d'estocs per efectuar aquest tipus d'estratègies. En conseqüència, la consolidació de la USW requereix una obertura per a la construcció conjunta amb diversos actors en l'escenari educatiu. Una segona hipòtesi és el fet que aquest procés ha estat induïda per les lleis macro que donen forma a l'avaluació de la política d'educació superior en el cas específic de la llei en els RSU (Brasil, 2004) i les micro-legislacions que donen forma a l'actuació de la Universitat en les àrees com ha estat el cas de les accions resultants en l'àmbit de la salut dels treballadors. Una tercera hipòtesi indica que el desafiament d'implementar els RSU ha portat a la universitat a estudiar la creació de marcs de gestió addicionals que es converteixen en accions operatives en àrees específiques, per exemple, es pot citar la creació de la CIA i CMA. Un quart supòsit, es refereix a l'evidència dels esforços per implementar estratègies innovadores i creatives, estretament vinculada a les necessitats locals, dins d'una àmplia gamma d'intervenció, per exemple, es poden esmentar, el programa d'Estudiants de Dibuixos, destinat a integració dels nens amb necessitats especials, proporcionant no només la solidaritat entre col·legues, però sobretot la formació i l'enfortiment dels valors i el cas del Projecte d'utilització de residus de plàtan Agrícola a l'agricultura familiar, centrat en la generació d'ingressos i la sostenibilitat del medi ambient. Com cinquè i darrer supòsit, es remarca que totes les accions demostren la interrelació de les tres activitats principals de la universitat (ensenyament, investigació i extensió) amb una mida comunament infravalorada, ja que la gestió universitària.

Així es pot veure que una consciència de responsabilitat social es perfila en els últims anys en el si de la universitat, va prendre el poder amb la institucionalització d'accions reeixides als RSU, la participació efectiva de la comunitat universitària i més intensa participació de la societat a través l'articulació amb actors externs.

Referències

- Brasil (2004). Lei nº 10.861, 14 de Abril de 2004, que institui o Sistema Nacional de Avaliação da Educação Superior – SINAES e dá outras providências. Brasília: Casa Civil/Presidência da República.
- Brasil (2009). SINAES – Sistema Nacional de Avaliação da Educação Superior: da concepção a regulamentação. Brasília: Instituto Nacional de Estudos e Pesquisa Educacionais Anísio Teixeira.
- Calderón, A. I. (2008). Responsabilidade social educação superior da tradição universitária a estratégia marketing e normatização estatal. *Revista Diálogos: Revista de Extensão da Universidade Católica de Brasília*, 9, 45-49.
- Campos, V. F. (2014). *TQC controle da qualidade total no estilo japonês*. Nova Lima: Falconi Editora.
- Cândido, G. A. (2010). *Desenvolvimento sustentável e sistemas de indicadores de sustentabilidade: formas de aplicações em contextos geográficos diversos e contingências específicas*. Campina Grande: UFCG.
- De Souza Silva, J.; Cheaz Peláez, J., i Calderón Romero, J. (2001). La cuestión institucional: de la vulnerabilidad a la sostenibilidad institucional en el contexto del cambio de época. Costa Rica: Servicio Internacional para La Investigación Agrícola Nacional (INSAR).
- Dimaggio, P. J., i Powell, W. W. (1991). *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Instituto Nacional de Estudos e Pesquisas Educacionais Anísio Teixeira (2017). *Instrumento de avaliação institucional externa: subsidia o ato de recrenciamento*. Brasília: INEP.
- Machado, Da S. C. L., i Gonçalves, S. A. (1998). A teoria institucional (nota técnica). En S. R. Clegg, C. Hardy, i W. R. Nord (Orgs.). *Handbook de estudos organizacionais* (220-226). São Paulo: Atlas.
- Machado, M.; Machado, M. A., i Holanda, F. M. (2007). Indicadores de desempenho utilizados pelo setor hoteleiro da cidade de João Pessoa/PB: um estudo sob a ótica do balancedscorecard. *Turismo – Visão e Ação, Balneário Camboriú*, 9(3), 393-406.
- Martí-Noguera, J. J. M.; Calderon, A. I., i Fernández-Godenzi, A. (2018). La responsabilidad social universitaria en Iberoamérica: análisis de las legislaciones de Brasil, España y Perú. *Revista Iberoamericana de Educación Superior*, 9, 107-124. doi: 10.22201/issue.20072872e.2018.24.3363
- Menegat, J.; Sarmiento, D. F., i Calderón, A. I. (2018). Princípios de responsabilidade social na Educação Superior: tendências na gestão de instituições confessionais. *Revista digital de investigación en docencia universitaria (RIDU)*, 12, 59-80.
- Meyer, J. W., i Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American journal of sociology*, 340-363.

- Nascimento, J. M. L. (2014). *Índice de responsabilidade social da universidade: uma metodologia de avaliação institucional. (Tese de Doutorado) - Programa de Pós-graduação em Recursos Naturais*. Campina Grande: Universidade Federal de Campina Grande.
- Nascimento, J. M. L.; Curi, R. C.; Curi, W. F., i Souza, C. B. (2015). Metodologia para avaliar a responsabilidade social das universidades públicas. *Avaliação: Revista da Avaliação da Educação Superior*, 20(3), 685-702.
- North, D. (1995). *Instituciones, cambio institucional y desempeño económico*. México, DF: Fondo de Cultura Económica.
- Pompeu, R. M., i Encarnação, C. S. (2013). As ações de responsabilidade social da Unifor para o desenvolvimento social, formação do capital humano e capital social. En R. M. Pompeu, i C. S. Encarnação (Orgs.). *Responsabilidade Social das Universidades*, pp. 5-352. Florianópolis: Editora Conceito.
- Ribeiro, R. C., i Magalhães, A. M. (2014). Política de responsabilidade social na universidade. Conceitos e desafios. *Educação, Sociedade & Culturas*, 42, 133-156.
- Selznick, P. (1971). *Liderança em Administração*. Rio de Janeiro: Fundação Getúlio Vargas.
- Silva, I. A. (2015). Educação socialmente responsável em universidade comunitária: Desafios à formação ética e cidadã. En I. F. Aldeanueva (Orgs.). *Experiencias iberoamericanas en responsabilidad social universitaria*. Medellín: Fundación Universitaria Luis Amigó.
- Tolbert, P. S., i Zucker, L. G. (1996). The institutionalization of institutional theory [Electronic version]. En S. Clegg, C. Hardy and W. Nord (Eds.), *Handbook of organization studies* (pp. 175-190). London: SAGE.
- Universidade Federal da Paraíba (2013). *Plano de desenvolvimento Institucional*. Bananeiras: Universidade Federal da Paraíba, Centro de Ciências Humanas, Sociais e Agrárias.
- Universidade Federal da Paraíba (2017). *Relatório Institucional*. Bananeiras: Universidade Federal da Paraíba, Centro de Ciências Humanas, Sociais e Agrárias.
- Vallaes, F. (2006). O que significa responsabilidade social universitária? *Revista Estudos*, 36, 35-55.
- Vergara, S. C. (2015). *Projetos e relatórios de pesquisa em administração*. São Paulo: Atlas.
- Zhou, X. (1993). Occupational power, state capacities, and the diffusion of licensing in the American states: 1890 to 1950. *American Sociological Review*, 58(4), 536-552.

Data de recepció: 31-10-2018
 Data d'acceptació: 20-12-2018